6

บทสรุป วิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน

โครงการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน "การพัฒนาชุมชน" กรณีศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เลือกศึกษากลุ่มธุรกิจชุมชนในตำบลบ้านยางและตำบลบ้านทำเนียบ อำเภอคีรีรัฐนิคม เพื่อศึกษาลักษณะของธุรกิจค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน จากการที่คณะวิจัยได้เข้าสัมผัสกับกลุ่มกลุ่มธุรกิจชุมชน ได้พบสิ่งน่าสนใจโดยการเปรียบเทียบกับธุรกิจเอกชนที่ตั้งไว้เป็นตัวเปรียบเทียบ หลายประการ ซึ่งสามารถสรุปเป็นสภาพการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน เหล่านี้ โดยเป็นลักษณะปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของธุรกิจชุมชน ดังนี้

1. **ด้านการผลิต**

ธุรกิจชุมชนใช้วัตถุดิบที่มีในชุมชนเป็นหลัก และวัตถุดิบบางอย่างที่ไม่มีในชุมชนจะสั่งซื้อจากภายนอก การสั่งซื้อแต่ละครั้งจำนวนน้อย รวมทั้งไม่มีข้อมูลของแหล่งวัตถุดิบ จึงทำให้ไม่มีอำนาจต่อรอง ทำให้วัตถุดิบมีต้นทุนสูง แม้สินค้าของชุมชนจะเป็นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาของชาวบ้าน แต่กระบวนการผลิต ประสิทธิภาพ รวมทั้งการไม่ทราบเกณฑ์มาตรฐาน เป็นเหตุให้ผลิตภัณฑ์ประสบปัญหาด้านคุณภาพ และมาตรฐาน

2. **ด้านการตลาด**

ผลิตภัณฑ์ของธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่เริ่มจากการมีวัตถุดิบและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ไม่ได้เกิดจากความต้องการของตลาด รวมไปถึงการขาดความรู้ด้านการตลาด ไม่มีการศึกษาส่วนผสมการตลาด เพื่อทำการส่งเสริมการขายและพัฒนาผลิตภัณฑ์

3. **ด้านแรงงาน**

ธุรกิจชุมชน ใช้แรงงานของสมาชิกในกลุ่ม ไม่มีการจัดวางตำแหน่งงาน และการกำหนดขอบเขตงาน ให้เหมาะสมกับความสามารถ แรงงานส่วนใหญ่ขาดทักษะความชำนาญในการดำเนินการ การฝึกอบรมพัฒนาได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบ้าง แต่ไม่ทั่วถึง ส่วนมากเป็นการฝึกจากการทำงาน ส่วนการจ่ายค่าตอบแทนไม่แน่นอน มักจ่ายตามผลงานที่ทำ และไม่มีสวัสดิการ

4. **ด้านการเงิน – การบัญชี**

ธุรกิจชุมชน เกิดจากการรวมหุ้นของสมาชิก ทำให้เงินทุนดำเนินงานมีจำกัด การบันทึกการดำเนินงาน การทำบัญชียังไม่ได้มาตรฐาน สืบเนื่องจากเจ้าหน้าที่บัญชีขาดความรู้ ข้อมูลการดำเนินงานจึงไม่มีการนำไปใช้เพื่อการวางแผน หรือเพื่อการบริหารตัดสินใจ นอกจากนี้การไม่มีข้อมูลบัญชีที่มีมาตรฐาน ยังทำให้ไม่ทราบฐานะทางการเงินที่แท้จริง อันเป็นหลักฐานที่จะนำไปประกอบ ในการจัดหาทุนเพิ่มเติมจากแหล่งทุนภายนอกได้

5. **ด้านการบริหาร – จัดการ**

ธุรกิจชุมชน เกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนการบริหารจัดการ แม้จะมีการจัดแบ่งโครงสร้างองค์กรแต่ก็ไม่ได้มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถและความเหมาะสม ตำแหน่งงานส่วนใหญ่ บรรจุคนโดยการเลือกตั้งจากสมาชิก ไม่ได้มีการสรรหาคนที่เหมาะสม กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ในการดำเนินงานมาจากสมาชิกทุกคนร่วมกันเสนอในที่ประชุม เมื่อยอมรับจึงตั้งเป็นกฎของกลุ่ม โดยส่วนใหญ่มิได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การบังคับปฏิบัติก็ไม่ได้ทำอย่างจริงจัง คณะกรรมการบริหารก็มาจากการเลือกตั้ง แต่การตัดสินใจส่วนใหญ่ก็ยังใช้ความเห็นจากที่ประชุมสมาชิก ซึ่งการบริหารงานจะมีประสิทธิภาพเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งในเป้าหมายร่วมของสมาชิกว่ามีมากน้อยเพียงใด

6. **ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก**

สมาชิกของธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน จึงมีการร่วมมือกันดี เมื่อมาทำกิจกรรมร่วมกัน จึงเกิดความสัมพันธ์อีกแบบขึ้น นั่นคือ เกิดองค์กรขึ้น องค์กรที่จะประสบความสำเร็จ สมาชิกในองค์กร ต้องมีความผูกพันต่อองค์กร มีผู้นำ มีกฎกติกา และที่สำคัญมีเป้าหมายอุดมการณ์ร่วมกัน

ธุรกิจชุมชนที่ศึกษาพบว่า สมาชิกบางกลุ่มไม่ให้ความร่วมมือการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม โดยเฉพาะเมื่อผลิตแล้วจำหน่ายไม่ได้ สมาชิกขาดแรงจูงใจ และไม่เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม นอกจากนี้การที่ธุรกิจชุมชน ไม่มีกฎระเบียบ ข้อบังคับที่ชัดเจน ประกอบกับการไม่มีข้อมูลการดำเนินงานที่เป็นระบบ จึงทำให้สมาชิกเกิดความไม่เชื่อมั่นเกิดความไม่ไว้วางใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

7. **ด้านผู้นำ**

ผู้นำของกลุ่มธุรกิจชุมชน ส่วนใหญ่มาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิกของกลุ่มจะพิจารณาจาก ผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน ผู้ที่มีการศึกษาสูง ผู้มีบารมีเป็นที่รู้จักของชุมชน และผู้มีฐานะทางสังคมดี การมีผู้นำโดยการเลือกตั้งเช่นนี้ จึงทำให้หลายธุรกิจชุมชน จะมีผู้นำที่มิได้มี

จิตวิญญาณของการเป็นผู้ประกอบการ เช่น การกล้าเสี่ยง ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ เป็นต้น

8. **ด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก**

กลุ่มธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่ จะมีความสัมพันธ์กันระหว่างธุรกิจชุมชนภายในพื้นที่เดียวกัน แต่ก็ไม่ได้มีกิจกรรมที่จะส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินธุรกิจชุมชนกันเอง ไม่ได้มีการขยายความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจ รวมทั้งไม่ได้มีการเชื่อมความสัมพันธ์ไปยังธุรกิจชุมชนในต่างพื้นที่ จึงไม่ได้มีการรวมตัวจัดตั้ง องค์กรที่จะประสานงานช่วยเหลือเพื่อเป็นตัวแทนเช่นที่ธุรกิจเอกชนได้ทำในรูปของสภาอุตสาหกรรม หรือหอการค้า

ในส่วนของความสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐ ส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องของการช่วยเหลือจากภาครัฐ ในการให้ความรู้ การพัฒนา ฝึกอบรมต่างๆ รวมถึงการสนับสนุนด้านเงินทุน ความสัมพันธ์กับภาครัฐ ธุรกิจชุมชนจึงยังไม่มีฐานะที่เท่าเทียมกัน ยังมีฐานะเป็นผู้ต้องการความช่วยเหลือ

จากการศึกษาลักษณะของธุรกิจชุมชน ดังสรุปเป็นปัจจัย 8 ด้านข้างต้น เมื่อนำมารวมกับการศึกษาประเด็น เศรษฐกิจชุมชน ซึ่งพบว่า เศรษฐกิจของชุมชนที่ศึกษา ยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีสัดส่วนการนำเข้ามากกว่าการส่งออก เป็นเศรษฐกิจที่ยังต้องพึ่งพาภายนอก ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า กลุ่มธุรกิจชุมชนในพื้นที่ศึกษา ยังเป็นธุรกิจชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ

จากการสัมมนาที่คณะผู้วิจัยได้เชิญ คุณประยงค์ รณรงค์มาร่วมบรรยาย มีประเด็นที่คุณประยงค์ได้เสนอไว้ ซึ่งน่าสนใจกล่าวคือ ***"ทำไมธุรกิจชุมชนจึงสู้ธุรกิจเอกชนไม่ได้ เป็นเพราะธุรกิจชุมชนไม่ได้ทำเพื่อธุรกิจ ไม่ได้เน้นผลกำไร แต่เน้นเรื่องการจัดการทุนของชุมชน นั่นคือ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากร"*** และ ***"ธุรกิจชุมชนมีจุดแข็งคือ การเป็นเจ้าของทรัพยากรในท้องถิ่น"***

พิจารณาจากประเด็นนี้ กลุ่มธุรกิจชุมชนในพื้นที่ศึกษาก็ยังอาจกล่าวได้ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จนัก หากพิจารณาจากข้อมูลเท่าที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษา โดยอนุมานจากที่ศึกษาพบว่า เศรษฐกิจของชุมชนที่ศึกษา ยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีสัดส่วนการนำเข้ามากกว่าการส่งออก และจากผลการศึกษาที่พบว่า การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของสมาชิก (ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของการจัดการทุนของชุมชน) ยังมีสภาพไม่เข้มแข็ง จึงสมควรจะได้มีการศึกษาวิจัยต่อไปว่า หากไม่วัดความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้วยปัจจัยและมุมมองแบบธุรกิจเอกชนแล้ว และมองความสำเร็จของธุรกิจชุมชนว่า มันคือความสำเร็จในการจัดการทุนของชุมชน จะมีปัจจัยอะไรบ้าง ที่จะส่งเสริมหรือชี้วัดความสำเร็จนั้น

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะวิจัยได้ข้อสรุปอีกประการหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของธุรกิจชุมชน นั่นคือปัจจัยด้านสารสนเทศ โดยพบว่า ธุรกิจชุมชนที่ศึกษามีความอ่อนด้านสารสนเทศ ทั้งด้านการจัดหาและการใช้

ก) การมีสารสนเทศ

ธุรกิจชุมชนที่ศึกษา ส่วนใหญ่ไม่มีกระบวนการซึ่งจะให้ได้มาซึ่งสารสนเทศอย่างเป็นระบบ เช่นการจัดรูปแบบบัญชี ความสม่ำเสมอของการบันทึกบัญชี การทำรายงานบัญชี รวมไปถึงการบันทึกการดำเนินงานอื่น ๆ กิจกรรมด้านนี้มิได้มีการจัดระบบ การดำเนินงานก็โดย พนักงานที่ไม่ได้มีความรู้เพียงพอ

ข) การใช้สารสนเทศ

จากการศึกษานี้พบว่า กิจกรรมหลายอย่างดำเนินการโดยไม่มีการใช้สารสนเทศ ไม่ว่าด้านการผลิต หรือการตลาด รวมถึงการบริหารจัดการ และในการสัมมนา พบว่าสมาชิกของธุรกิจชุมชนมีความไม่เชื่อมั่นไว้วางใจในการดำเนินกิจการของกลุ่มเนื่องจาก การไม่มีข้อมูลการดำเนินงานที่เป็นระบบน่าเชื่อถือ รวมถึงวิธีการในการนำมาใช้และเผยแพร่

การไม่มีสารสนเทศและการไม่รู้จักใช้สารสนเทศส่งผลให้ธุรกิจชุมชน ไม่รู้จักตัวเอง ในขณะดำเนินกิจการ นอกจากนี้รากฐานของกลุ่ม คือเป้าหมายร่วม (อุดมการณ์หรือคุณค่า Value) ของกลุ่ม ก็ได้รับผลกระทบด้วย กล่าวคือ มีความไม่ชัดเจนในเป้าหมายร่วม ดังจะเห็นได้จากการที่มีสมาชิกบางกลุ่ม ไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เมื่อผลการดำเนินงานของกลุ่มส่อว่าจะไม่ดี

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ธุรกิจชุมชนของพื้นที่ซึ่งคณะวิจัยได้เข้าไปศึกษาสามารถพัฒนาให้เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น คณะวิจัยมีข้อเสนอแนะเป็นแนวทางพัฒนาดังนี้

1. การส่งเสริมการรวมตัวของชุมชน ควรจัดโดยให้มีเวทีสร้าง ความเข้าใจ เรียนรู้เป้าหมายร่วม และดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ควรคู่ไปกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

2. ค้นหาศักยภาพของชุมชน เพื่อจัดทำข้อมูลแสดงทุนทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรของชุมชน

3. สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำศักยภาพและปัญหามาวิเคราะห์ กำหนดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างธุรกิจชุมชน โดยใช้ความสามารถของชุมชนและพึ่งพาทรัพยากรที่มีเป็นหลัก และใช้ทรัพยากรจากภายนอก สำหรับส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน

4. มีระบบสารสนเทศ เพื่อให้สามารถติดตามประเมินผลการดำเนินงานและการพัฒนา โดยเน้นให้รู้จักตัวเอง ให้รู้ผลความสำเร็จในการจัดการทุนของชุมชน

ประเด็นวิจัยต่อเนื่อง

จากการวิจัยและการจัดกิจกรรมถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน คณะวิจัยพบว่ายังมีประเด็นที่ควรวิจัยศึกษาต่ออีก เช่น

1. การวัดความสำเร็จของธุรกิจชุมชน หากไม่ใช้ปัจจัยและมุมมองแบบธุรกิจเอกชนแล้ว และมองความสำเร็จของธุรกิจชุมชนว่าคือ "ความสำเร็จในการจัดการทุนของชุมชน" ปัจจัยอะไรที่จะเป็นตัวชี้วัดหรือส่งเสริมความสำเร็จนั้น

2. เป้าหมายร่วม หรืออุดมการณ์ หรือคุณค่าของธุรกิจชุมชนเป็นปัจจัยที่ใช้จำแนกและส่งเสริมธุรกิจชุมชนได้อย่างไร

3. ธุรกิจชุมชนรู้จักตนเองเพียงใด